

Socialisatieproces of machtspositie? Een onderzoek naar het relatieve belang van het cultureel kapitaal van de moeder en de vader voor het opleidingsniveau van het kind

Winnaar van de Mens & Maatschappij Bachelorscriptieprijs 2022

Melanie van de Veen
Universiteit Utrecht
m.e.vandeven@uu.nl

Ineke Maas
Universiteit Utrecht
i.maas@uu.nl

Abstract

Socialization process or position of power? A study into the relative importance of father's and mother's cultural capital for children's educational attainment

In this article we study the relative influence of mother's and father's cultural capital on the educational attainment of their children in two-parent families. Based on the cultural capital theory it can be expected that cultural capital of both parents positively affects the educational attainment of their children. With respect to the relative importance of father's and mother's capital we derive opposing hypotheses. According to socialization theory mother's cultural capital is most important, but from theory on relative power and gender roles it can be derived that father's cultural capital is most important. Furthermore, we expect that having two parents with a lot of cultural capital is especially favourable for their children's educational outcomes. The hypotheses were tested using data from the Longitudinal Internet studies for the Social Sciences panel. We find a small positive effect of mother's cultural capital. Father's cultural capital only plays a role if the mother has very little cultural capital. The capitals of the parents thus compensate instead of reinforce each other.

Keywords: cultural capital, educational attainment, accumulation, compensation, gender

1 Inleiding

Het onderwijs zou een ladder moeten zijn waarop ieder kind gelijke kansen heeft om te klimmen. Niet je afkomst, maar je eigen capaciteiten zouden bepalend moeten zijn voor je toekomst. Toch is dit meritocratisch ideaal nog niet helemaal geslaagd. In *De staat van het onderwijs 2014/2015* constateerde de Inspectie van het Onderwijs zelfs een toenemende kansenongelijkheid in het onderwijs in Nederland (Inspectie van het Onderwijs, 2016). Wetenschappelijk onderzoek heeft herhaaldelijk aangetoond dat schoolprestaties afhankelijk zijn van sociale afkomst (Luyten & Bosker, 2004). Kinderen uit een hoger sociaal milieu presteren beter op school dan kinderen uit een lager sociaal milieu (Breen & Jonsson, 2005; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2011). Aangezien het behaalde opleidingsniveau een cruciale rol speelt voor het toekomstperspectief van de leerlingen, is het van belang om deze ongelijkheid nader te onderzoeken.

Bourdieu veronderstelt dat kansenongelijkheid in het onderwijs te verklaren valt door de overdracht van culturele hulpbronnen (Bourdieu, 1973; Bourdieu & Passeron, 1990). Cultureel kapitaal hangt volgens Bourdieu (1973) en verschillende empirische bevindingen (De Graaf, 1986; Lareau, 1987) samen met de sociale achtergrond van een gezin. Gezinnen met een hoge socio-economische status bezitten meer cultureel kapitaal dan gezinnen met een lage socio-economische status. Affiniteit met klassieke muziek, hoge literatuur, opera's en toneelstukken is bevorderlijk voor de schoolprestaties van het kind, omdat de *highbrow* cultuur binnen schoolinstellingen de norm is (Bourdieu, 1973; Bourdieu & Passeron, 1990; De Graaf & de Graaf, 2003). Hierdoor hebben kinderen die deze cultuur van hun ouders meekrijgen een streepje voor op kinderen die dit niet meekrijgen (DiMaggio, 1982; Kim & Schneider, 2005; Gaddis, 2013).

In stratificatieonderzoek wordt er naast cultureel kapitaal ook onderzoek gedaan naar andere factoren die invloed hebben op de onderwijsprestaties van het kind. Dit stratificatieonderzoek heeft betrekking op de invloed van opleidingsniveau, beroepsstatus en het inkomen van de ouders. In veel van deze onderzoeken werden alleen de kenmerken van de vader meegenomen als verklarende factoren voor de onderwijsresultaten van het kind (Korupp et al., 2002; Ballarino et al., 2021). Dit werd gedaan vanuit het conventionele idee dat de kenmerken van de vader voldoende representatief zijn voor het sociale milieu van het gezin (Goldthorpe, 1983). Moeders zouden hier geen extra bijdrage aan leveren aangezien ze tot aan de emancipatiebewegingen vaak geen betaalde baan hadden, laat staan een hogere opleiding of hogere status.

Vanaf de jaren tachtig bevinden vrouwen zich steeds meer op de arbeidsmarkt (Tolsma & Wolbers, 2010), waardoor het conventionele model in twijfel wordt getrokken (Korupp et al., 2002; Pishghadam, 2011; Ballarino et al., 2021). Als gevolg daarvan is er een onderzoekstak ontstaan die de precieze rol van de sociale achtergrond van de moeder op haar kind beoogt te achterhalen. Korupp en collega's (2002) vergeleken verschillende theoretische modellen over de invloed van het opleidingsniveau en de beroepsstatus van de vrouw in vergelijking tot die van haar man op de onderwijsresultaten van het kind. Zij vonden dat het opleidingsniveau en de beroepsstatus van de moeder een positief effect hebben op de schoolprestaties van het kind (Korupp et al., 2002). De relatieve bijdrage van de moeder in vergelijking tot die van de vader hangt echter af van welke partner de hoogste status bezit (Korupp et al., 2002). Ook uit het onderzoek van Ballarino en collega's (2021) blijkt dat de kenmerken van de moeder een belangrijke bijdrage leveren. En volgens Pishghadam (2011) heeft het opleidingsniveau van de moeder zelfs meer invloed op de schoolprestaties van het kind, dan het opleidingsniveau van de vader. Er is dus steeds meer bekend over de relatieve bijdrage van de sociale achtergrond van de moeder en de vader in tweeoudergezinnen aan het opleidingsniveau van het kind. Dat geldt echter nog niet voor de relatieve bijdrage van moeders en vaders cultureel kapitaal.

Het cultureel kapitaal van de moeder en vader wordt in voorgaand stratificatieonderzoek meestal in gelijke mate meegenomen, maar niet onderscheiden. Zo wordt cultureel kapitaal vaak gemeten aan de hand van hoe vaak de ouders maandelijks musea, toneelstukken of opera's bezoeken (DiMaggio, 1982; De Graaf, 1986; Sullivan, 2001) en hoeveel tijd zij samen besteden aan lezen (De Graaf et al., 2000). Er is echter voor zover wij weten geen onderzoek naar of en hoe de culturele overdracht van de moeder en vader zou kunnen verschillen van elkaar. Alleen Van der Slik et al. (2002) maken gebruik van soortgelijke theoretische modellen als in het onderzoek van Korupp en collega's (2002) en onderzoeken of deze toepasbaar zijn op de intergenerationele overdracht van opvoedingsnormen. Zij veronderstellen dat mannen meer macht hebben binnen het huishouden dan vrouwen, vanwege hun positie als kostwinner. Als gevolg hiervan nemen de mannen beslissingen over opvoedingsnormen en passen de vrouwen zich aan. De resultaten geven ondersteuning voor deze hypothese, zelfs als de vrouw een hoger opleidingsniveau heeft dan de man. De vraag is alleen of de overdracht van cultureel kapitaal op een soortgelijke wijze verloopt als die van opvoedingsnormen.

Andere onderzoekers veronderstellen namelijk dat de overdracht van cultureel kapitaal meer te maken heeft met socialisatieprocessen. In het

onderzoek van Dohmen en collega's (2012) kwam naar voren dat moeders, in vergelijking met vaders, een belangrijkere rol hebben in de intergenerationele overdracht van vertrouwens- en risicoattituden. De moeder is immers in de meeste gevallen de primaire opvoeder, waardoor zij meer tijd besteedt aan de opvoeding dan de vader. In hun theoretische overzicht wijzen ook Harding et al. (2015) op het belang van het cultureel kapitaal van de moeder voor de schoolprestaties van het kind. Wanneer de moeder veel affiniteit heeft met de *highbrow* cultuur, zal zij de bijbehorende educatieve en culturele kennis aan haar kind leren.

Dit onderzoek zal op twee manieren een wetenschappelijke bijdrage leveren. Allereerst zullen we het relatieve belang van cultureel kapitaal van de vader en moeder voor het opleidingsniveau van hun kinderen onderzoeken. Dit doen we met behulp van twee theorieën: een over relatieve machtsposities en een over socialisatieprocessen. Vervolgens onderzoeken we in hoeverre het belang van het cultureel kapitaal van de ene ouder afhangt van de mate waarin de andere ouder cultureel kapitaal heeft. Is het mogelijk dat er sprake is van een cumulatie, waarbij het cultureel kapitaal van de ene partner dat van de ander versterkt? De volgende onderzoeksvraag staat centraal in ons onderzoek: *In hoeverre wordt het opleidingsniveau van het kind beïnvloed door culturele hulpbronnen van de vader en moeder, en in welke mate versterken deze elkaar?*

In dit onderzoek zal gebruikgemaakt worden van het Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen (LISS) panel. Dit panel bestaat uit verschillende online vragenlijsten die maandelijks door 5000 Nederlandse huishoudens worden ingevuld. Binnen dit onderzoek zal er gebruikgemaakt worden van de volgende enquêtes: *Life History Questionnaire*, *Work and Schooling* en *Background variables*, afgenomen in 2012.

2 Theoretisch kader

In deze sectie zullen we allereerst aan de hand van de cultureelkapitaaltheorie van Bourdieu (1973) het mechanisme achter het hoofdeffect bespreken. Deze theorie vormt de basis voor het algemene effect van het cultureel kapitaal van de ouders op het opleidingsniveau van het kind. Vervolgens zal er dieper ingegaan worden op de aard van intergenerationele culturele overdracht en worden hypothesen afgeleid over verschillen tussen de invloed van de vader en moeder. Tenslotte zal er een hypothese geformuleerd worden over hoe de invloeden van de vader en moeder van elkaar afhangen.

2.1 De invloed van culturele hulpbronnen op de schoolprestaties van het kind

Cultureel kapitaal of het bezitten van culturele hulpbronnen wordt gedefinieerd als een bekendheid met de dominante cultuur van de maatschappij (De Graaf et al., 2000; Kraaykamp, 2009). Cultuur drukt zich volgens deze definitie uit in conceptuele codes, zoals bepaalde voorkeuren, attitudes, gedragingen, interesses en taalgewoontes (Bourdieu, 1973; Bourdieu en Passeron, 1990). Personen die veel cultureel kapitaal bezitten zijn bekend met conceptuele codes van de dominante cultuur. Deze kennis gebruiken ze om zich te kunnen onderscheiden van anderen. Personen met veel cultureel kapitaal zijn immers beter in het begrijpen van bepaalde *highbrow* cultuuruitingen, dan degenen die minder cultureel kapitaal bezitten (Sullivan, 2001). Cultureel kapitaal komt over het algemeen in twee vormen voor: 1) affiniteit met de gewoontes van hoge culturele statusgroepen, door het bijwonen van *highbrow* activiteiten zoals het bezoeken van musea, toneelstukken, concerten en het luisteren van klassieke muziek en 2) leesvaardigheid en taaldeskundigheid (De Graaf, 1986; De Graaf et al., 2000; Sullivan, 2001).

Binnen het onderwijs hebben kinderen met ouders die veel cultureel kapitaal bezitten een streepje voor op kinderen met ouders die dat niet hebben. De cultureelkapitaaltheorie stelt dat schoolinstellingen niet neutraal van aard zijn (Bourdieu, 1973; Bourdieu & Passeron, 1990). De *highbrow* cultuur zit namelijk verweven in het schoolcurriculum. Kinderen die culturele hulpbronnen meekrijgen van hun ouders zijn al bekend met de voorkeuren, attitudes, gedragingen, interesses en taalgewoontes die op school worden gebruikt. Ook zijn de taal en cognitieve vaardigheden van deze kinderen verder ontwikkeld vanwege de leesgewoontes in hun gezin (Farkas, 1996). Het kost hen hierdoor minder moeite om goed te presteren, dan kinderen die helemaal geen affiniteit hebben met de hogestatuscultuur (prestatieselectie). Kinderen met weinig cultureel kapitaal voelen zich ook minder snel op hun gemak op school, omdat ze in hun thuissituatie andere gewoontes gewend zijn. Hierdoor zullen ze zelf minder snel kiezen om een hogere opleiding te behalen (zelfselectie) (De Graaf et al., 2000). Docenten hebben tenslotte een voorkeur voor kinderen die gedrag vertonen dat passend is bij de dominante cultuur, waardoor ze vaker 'gezien' worden dan kinderen die dit niet hebben (docentenselectie) (De Graaf et al., 2000; De Graaf et al., 2003). Het cultureel kapitaal waarmee het kind de school ingaat, hangt af van de culturele hulpbronnen die de ouders kunnen overdragen. Het cultureel kapitaal van de ouders speelt dus een belangrijke rol voor de schoolresultaten die het kind zal behalen. In de theorie en voorgaande literatuur wordt er geen onderscheid gemaakt tussen de bijdrage van de moeder of vader. Om die

reden gaat dit onderzoek ervan uit dat beide ouders een rol spelen in de intergenerationele overdracht van cultuur en ook het opleidingsniveau van het kind. We stellen de volgende twee hypothesen op:

H1: Des te meer cultureel kapitaal de vader bezit, des te hoger het opleidingsniveau van het kind.

H2: Des te meer cultureel kapitaal de moeder bezit, des te hoger het opleidingsniveau van het kind.

2.2 De intergenerationele overdracht van cultuur: verschillen tussen moeders en vaders

Het voornaamste motief om cultureel kapitaal over te dragen op het kind is volgens Bourdieu (1973) om ervoor te zorgen dat het kind dezelfde status bereikt als de ouders. Het wordt gezien als een strategische zet. Ouders met een hoge culturele status zijn op de hoogte van de voordelen die culturele hulpbronnen kunnen hebben voor de schoolprestaties van het kind en gebruiken dit dan ook om de kans op statusbehoud te vergroten. Binnen deze sectie zullen er verklaringen gegeven worden voor verschillen tussen de bijdrage van de moeder en vader in de intergenerationele overdracht van cultuur op het kind. Dit zal gedaan worden door de aard van culturele intergenerationele overdracht te bespreken aan de hand van twee theoretische tradities.

2.2.1 *Relatieve machtspositie*

Stratificatieonderzoek heeft tot aan de jaren 80 vastgehouden aan het conventionele model van Goldthorpe (1983). Dit conventionele model gaat ervan uit dat de positie van het gezin altijd bepaald wordt door de positie van de vader. Binnen de traditionele rolverdeling is de man de kostwinner, waardoor de vrouw afhankelijk is van de economische positie van de man. De *exchange-bargaining-theory* veronderstelt dat de man vanwege zijn economische middelen een bepaalde machtspositie verkrijgt (Bittman 2003). De partner die de grootste economische bijdrage levert aan het gezin, heeft de meeste macht om te onderhandelen. De *exchange-bargaining-theory* past dit toe op de taakverdeling in het huishouden. Omdat de man meer onderhandelingsmacht heeft dan de vrouw, kan hij huishoudelijke taken op haar afdwingen. Hierdoor zijn het vooral de vrouwen die zich bezighouden met het huishouden. Van der Slik et al. (2002) stellen dat de man vanwege zijn machtspositie ook meer invloed heeft op de normen en waarden die worden overgebracht op het kind. Resultaten van dit onderzoek geven aan

dat de vrouw zich aanpast aan de man als het gaat om opvoedingsnormen (Van der Slik et al., 2002).

Volgens Van der Slik et al. (2002) blijft de vrouw zich aanpassen, zelfs als ze een hoger opleidingsniveau heeft dan haar man. Dit is tegenstrijdig met de *exchange-bargaining-theory*, omdat een hogere opleiding een hogere machtspositie als gevolg zou kunnen hebben. Een verklaring voor de bevinding dat de vrouw zich toch blijft aanpassen aan de man wordt gegeven door de genderroltheorie (Bittman, 2003). Deze theorie stelt dat – ook in hedendaagse samenlevingen – mensen geneigd zijn om te voldoen aan traditionele genderrollen (West & Zimmerman, 1987). Deze genderrollen bestaan uit conservatieve ideeën over hoe de man en de vrouw zich zouden moeten gedragen: de man is de kostwinner en de vrouw zorgt voor het huishouden. Wanneer men toch afwijkt van de traditionele genderrollen, zal *doing gender* dit rechttekkken (West & Zimmerman, 1987). *Doing gender* is een mechanisme dat ervoor zorgt dat men zich extra gaat gedragen naar traditionele genderrollen, wanneer men op een bepaald vlak hiervan afwijkt. Als de vrouw meer verdient dan de man, dan gaat dit tegen de genderrol van de man als kostwinner in. De vrouw zal vervolgens ‘compenseren’ voor deze overschrijding, door bijvoorbeeld meer tijd te besteden aan huishoudelijke taken. Andersom werkt dit hetzelfde. De man zal vanwege deze overschrijding nog minder tijd besteden aan huishoudelijke taken, om verdere afwijking van de genderrollen te voorkomen.

Bij keuzes die ouders maken over opvoedingsnormen is dit volgens Van der Slik en collega's (2002) ook het geval. Ondanks dat de moeder een hoger opleidingsniveau heeft, en dus meer zou kunnen verdienen dan de man, zal zij zich aanpassen aan de ideeën van de man over opvoeding. Het bezitten van een hoger opleidingsniveau door de vrouw gaat namelijk tegen de traditionele genderrollen in. Wanneer de man dan ook de beslissingsmacht over opvoedingsnormen moet inleveren, zal dit een verdere afwijking van de traditionele genderrollen betekenen. Zodoende voorspelt de theorie dat de vrouw zich altijd aanpast aan de man. Als we dit vertalen naar cultureel kapitaal zal de man, vanwege zijn machtspositie, de culturele status van het gezin bepalen. Ook al zou de vrouw meer cultureel kapitaal bezitten dan de man, dan nog zal zij zich aanpassen aan het niveau van de man om te ‘compenseren’ voor de overschrijding van de gendernormen. Als gevolg hiervan zullen de culturele hulpbronnen van de vader meer invloed hebben op het gezin en dus ook het opleidingsniveau van het kind dan de culturele hulpbronnen van de moeder.

H3: De culturele hulpbronnen van de vader hebben een sterkere invloed op het opleidingsniveau van het kind dan de culturele hulpbronnen van de moeder.

2.2.2 *Socialisatieprocessen*

Andere wetenschappers leggen er de nadruk op dat de intergenerationale overdracht van cultuur verloopt via verschillende processen van socialisatie (Bisin & Verdier, 2000; Platt & Polavieja, 2016). Zo hebben ouders van nature de neiging om hun culturele normen en waarden door te geven (Bisin & Verdier, 2000). Ouders hebben immers het idee dat hun eigen normen en waarden de waarheid zijn en daardoor het meest gunstig voor het kind. Intergenerationele culturele overdracht vindt plaats door de tijd die de ouders in het kind investeren (Hill & Stafford, 1980). Het aanleren van conceptuele codes zoals gedragingen, voorkeuren, taalgewoontes en normen en waarden die passend zijn bij de formele cultuur verloopt immers door het deelnemen aan de cultuur zelf (Kraaykamp & Van Eijck, 2010) of door sociale interacties (Hill & Stafford, 1980; Bisin & Verdier, 2000). Ondanks dat vrouwen tegenwoordig steeds meer de arbeidsmarkt betreden, verrichten ze nog steeds het grootste gedeelte van de huishoudelijke taken en hebben ze meer interactie met de kinderen dan de man (Diniz et al., 2021). Omdat over het algemeen de vrouw degene is die de meeste tijd en aandacht besteedt aan de opvoeding van de kinderen, wordt er verondersteld dat zij een belangrijkere rol speelt in het bevorderen van het culturele kapitaal van het kind.

Volgens Harding (2015) opereren moeders op verschillende niveaus om de opleiding van het kind te bevorderen. Moeders gebruiken hun cultureel kapitaal op drie manieren. Allereerst doen zij dit door de taalgewoontes, gedrag en voorkeuren die passen bij het hogere onderwijs aan haar kind te leren en te sanctioneren (Magnuson, 2007; Harding, 2015). Daarnaast zorgen moeders met een hoog opleidingsniveau voor een stimulerende taalomgeving voor het kind (Davis-Kean, 2005; Harding, 2015) en introduceren ze het kind bij *high-brow* activiteiten. Daarenboven kan de moeder ook haar culturele hulpbronnen gebruiken in de omgang met schoolinstituten (Harding, 2015). Moeders met veel cultureel kapitaal bezitten de sociale normen en taalgewoontes die passend zijn in het hoger onderwijs. Hierdoor zullen ze effectiever zijn in het onderhandelen over bepaalde voordelen voor het kind, dan moeders met minder cultureel kapitaal (Lareau & Cox, 2011). Dit zouden privileges kunnen zijn zoals ondersteuningsprogramma's, bijlessen of het kunnen volgen van een extra curriculum. Zoals de meta-analyse van Kim en Hill (2015) samenvat heeft het opleidingsniveau van moeders een grotere impact op de schoolprestaties van het kind dan het opleidingsniveau van de vader. Moeders hebben de centrale rol in de educatieve ontwikkeling van het kind, vanwege de vele

tijd die zij besteden in de opvoeding. Op basis hiervan stellen we dan ook de volgende hypothese op:

H4: De culturele hulpbronnen van de moeder hebben een sterkere invloed op het opleidingsniveau van het kind dan de culturele hulpbronnen van de vader.

2.3 Afhankelijkheid tussen het effect van moeders en vaders cultureel kapitaal

Bisin en Verdier (2000) formuleren de theoretische assumptie dat echtparen met gelijke normen en waarden succesvoller zijn in de overdracht van culturele waarden dan echtparen die hierin verschillen. Hier zijn twee verklaringen voor. Allereerst verkrijgt het kind een sterker signaal wanneer beide ouders veel cultureel kapitaal bezitten, omdat cultuuruitingen dan frequenter plaatsvinden. Gezinnen zullen bijvoorbeeld veel vaker een museum bezoeken op het moment dat beide ouders affiniteit hebben met *highbrow* activiteiten. Beide ouders hebben immers de behoefte om tijd te spenderen aan deze activiteiten. Dit is anders wanneer de ene ouder veel affiniteit heeft met cultuur en de ander helemaal niet. De ouder met veel kapitaal zal in dat geval de andere ouder actief moeten overhalen om naar *highbrow* activiteiten te gaan. Dit zal resulteren in minder frequentere cultuuruitingen: de ene ouder voelt minder aansluiting met cultuur, waardoor de ander deze behoefte soms aan de kant moet zetten.

Daarnaast komt het kind veel eenduidiger in contact met cultuuruitingen. Wanneer ouders meer op elkaar lijken en dezelfde culturele gewoontes delen, is het gemakkelijker om het kind deze gewoontes aan te leren dan wanneer de ouders hierin sterk van elkaar verschillen. Het kind verkrijgt dan een eenduidig signaal, in plaats van twee verschillende. Dit maakt dat het kind meer culturele waarden opneemt vanuit verticale socialisatie (culturele transmissie vanuit de ouders) in plaats van dat het kind dit zoekt in andere vormen van socialisatie, zoals leeftijdsgenoten of andere verwantschappen (Bisin en Verdier, 2000). Wanneer beide ouders veel cultureel kapitaal bezitten, zal het kind dus rechtstreeks en meer frequent in aanraking komen met culturele codes. De overdracht van cultureel kapitaal is in dit geval veel efficiënter dan we zouden verwachten op basis van de aparte effecten van de vader en moeder. We verwachten dus een cumulerend effect: het culturele kapitaal van de moeder is vooral belangrijk wanneer de vader zelf ook veel kan bijdragen en andersom.

H5: De culturele hulpbronnen van de moeder hebben een sterkere invloed op het opleidingsniveau van het kind, wanneer de vader veel culturele hulpbronnen heeft en vice versa.

3 Data en methode

3.1 Databeschrijving

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van vragenlijsten uit het Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen (LISS) panel. Het panel wordt geadministreerd door Centerdata (Tilburg Universiteit, Nederland) en maandelijks ingevuld door iedereen boven de 16 jaar binnen 5000 huishoudens in Nederland. Ook werkt één lid van het huishouden de basisgegevens bij, mochten deze veranderen. Deze huishoudens zijn geworven aan de hand van een aselechte steekproef uit het bevolkingsregister van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het LISS verzamelt informatie over verschillende onderwerpen uit het dagelijks leven van de Nederlandse bevolking. Onderwerpen variëren van politieke opvattingen tot aan dagelijkse bezigheden. In dit onderzoek zullen drie vragenlijsten gebruikt worden om de opgestelde hypothesen te toetsen.

Allereerst is wave 1 van de *Life History Questionnaire* gebruikt. De potentiële respondenten waren paneldeelnemers die hoofd van hun huishouden waren en hun partners. Andere leden van het huishouden (vooral kinderen) konden niet deelnemen. Binnen deze vragenlijst werden vragen gesteld over de gezinssituatie gedurende de kindertijd van de respondent. Deze vragenlijst bevat gegevens over de culturele activiteiten van de moeder en de vader. Deze gegevens zijn dus gebaseerd op herinneringen van de respondenten aan de activiteiten van hun ouders. De *Life History Questionnaire* is in juli 2012 afgenomen en volledig ingevuld door 5231 respondenten. Er is sprake van een non-respons van 1024 respondenten (16,3%).

Vervolgens is er een vragenlijst gebruikt die gedetailleerde informatie bevat over het opleidingsniveau. In 2012 is de vijfde wave van de *Work and Schooling* vragenlijst voorgelegd aan de panelleden. Deze vragenlijst bevat vragen over bijvoorbeeld de arbeidsmarktpositie, pensioenen en het hoogst behaalde opleidingsniveau. Ieder jaar wordt deze vragenlijst opnieuw uitgestuurd, waardoor de panelleden hun antwoorden kunnen corrigeren indien er veranderingen hebben plaatsgevonden. De vragenlijst is door 5873 respondenten volledig ingevuld, waarbij er sprake is van een non-respons van 19,5%.

Een aantal controlevariabelen zijn afkomstig van de vragenlijst *Background variables*. Deze vragenlijst bevat allerlei achtergrondvariabelen en wordt maandelijks uitgestuurd naar alle panelleden van het LISS. Hier bestaat altijd een responspercentage van 100% aangezien alle panelleden verplicht zijn om dit gedeelte van de enquête in te vullen, voordat ze door

kunnen naar een andere enquête. Binnen dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van de wave uit juli 2012.

Om de hypothesen van dit onderzoek te toetsen zijn de gegevens van de drie vragenlijsten samengevoegd. Na het samenvoegen van de gegevens zijn er 5247 respondenten over. Hier zijn nog drie selecties in gemaakt. Allereerst zijn de respondenten eruit gehaald die rond hun tiende jaar niet bij hun eigen biologische ouders woonden. De onderzoeksvragen gaan immers over de invloed van het culturele kapitaal van de moeder en de vader – gemeten toen het respondent ongeveer 10 jaar oud was – op de schoolprestaties van het kind. De afwezigheid van de ouders tijdens de opvoeding zorgt ervoor dat het kind niet of veel moeilijker cultureel kapitaal van de ouders meekrijgt, dan wanneer de ouders wel in beeld zijn. Om die reden nemen we geen respondenten mee die bij de geboorte al niet bij hun biologische ouders woonden, of waarbij de gezinssituatie voor hun tiende is veranderd. Dit onderzoek gaat daarnaast uit van tweeoudergezinnen, waarbij kinderen opgroeien met een moeder en een vader. De selectie op wonen bij de biologische ouders zorgt er ook voor dat de populatie hieraan voldoet. Na deze selectie blijven er 4839 respondenten over. Om ervoor te zorgen dat de meeste respondenten hun opleiding hebben afgerond, zijn alle respondenten die jonger zijn dan 25 jaar eruit gefilterd. Er blijven 4759 respondenten over na deze selectie. Tenslotte zijn alle respondenten eruit gefilterd die ‘ik weet het niet’ of niets hebben ingevuld bij de relevante vragen voor dit onderzoek. Er blijven uiteindelijk 3305 respondenten over voor de analyse.

3.2 Operationalisering

De afhankelijke variabele binnen dit onderzoek is het *opleidingsniveau*. Opleidingsniveau is gemeten door de hoogst behaalde opleiding die de respondent heeft voltooid met diploma of getuigschrift. De antwoordcategorieën lopen van ‘geen opleiding gevolgd’ tot aan ‘doctoraat’. Deze variabele hebben we gecodeerd zodat het niveau overeenkomt met het *International Standard Level of Education* (ISLED). De ISLED is een schaal voor gedetailleerde opleidingskwalificaties, die ervoor zorgt dat opleidingsniveaus van verschillende internationale onderwijsystemen met elkaar te vergelijken zijn (Schröder & Ganzeboom, 2013). De ISLED geeft numerieke waarden aan opleidingsniveaus, voor Nederland heeft de schaal een bereik van 16,55 tot 94,62. ISLED is gebaseerd op het idee dat opleiding een verbindende schakel is tussen de sociale achtergrond (opleiding en beroepsstatus ouders) en de sociale uitkomsten van een persoon (eigen opleiding en beroepsstatus) (Schröder & Ganzeboom, 2013). Er zijn 437 ontbrekende waarden bij deze variabele.

De onafhankelijke variabelen zijn het culturele kapitaal van de moeder en de vader. Een gebruikelijke manier om cultureel kapitaal te operationaliseren is door de deelname aan culturele *highbrow* activiteiten en de hoeveelheid die er wordt gelezen. Een frequente deelname aan *highbrow* activiteiten laat zien dat de respondent bekend is met de culturele codes die passend zijn bij de formele cultuur. Daarnaast geeft de hoeveelheid die men leest een indicatie van de leesvaardigheid en taaldeskundigheid van de respondent. Het *cultureel kapitaal van de moeder* zal gemeten worden aan de hand van vier items. Deze bevragen 'Hoe vaak deed uw moeder destijds volgende zaken?' voor het 'bezoeken van klassiek concert, opera of ballet', 'bezoeken van een kunstmuseum', 'bezoeken van een theatervoorstelling' en 'lezen van boeken'. De respondenten hebben deze vragen beantwoord voor de periode waarin zij ongeveer 10 jaar oud waren. De antwoordcategorieën bestaan uit een 4-punts schaal '1 = nooit, 2 = een enkele keer, 3 = soms, 4 = vaak'. De vier items worden samengevoegd tot een schaalscore door het gemiddelde te nemen. 341 respondenten hebben een ontbrekende of ongeldige waarde op één of meer van de vier items. Om die reden worden deze respondenten niet opgenomen in de schaalscore. De Cronbachs alpha van deze items staat gelijk aan 0,719. Ervan uitgaande dat items bij een Cronbachs alpha van 0,7 voldoende samenhangen, is het acceptabel om deze schaalscore te gebruiken (Gliem & Gliem, 2003). Het *cultureel kapitaal van de vader* wordt ook gemeten aan de hand van vier items. Deze bevatten dezelfde vragen en antwoordcategorieën als bij de culturele activiteiten van de moeder. De Cronbachs alpha bij de schaal voor vaders staat gelijk aan 0,734. Bij deze variabele worden 342 respondenten niet opgenomen, omdat deze op één of meer van de vier items een ontbrekende of ongeldige waarde hebben. Beide variabelen worden gecentreerd, omdat dit de interpretatie vereenvoudigt. De variabelen hebben immers beide geen absoluut nulpunt. We construeren een interactievariabele door de gecentreerde cultureelkapitaalvariabele van de vader te vermenigvuldigen met die van de moeder.

Het *geboortecohort* zal als controlevariabele opgenomen worden. Het geboortecohort zou zowel de afhankelijke als de onafhankelijke variabele kunnen beïnvloeden. Panelleden die langer geleden zijn geboren leefden in een samenleving waarin de kinderen over het algemeen minder kansen hadden om een hoge opleiding te behalen (SCP, 1998; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2013). Ook is het goed mogelijk dat er trends bestaan met betrekking tot de mate van cultureel kapitaal die de ouders bezitten. De tijdsperiode waarin iemand geboren is zal hoogstwaarschijnlijk invloed hebben gehad op de mate waarop hij of zij zich bezighoudt met culturele activiteiten en lezen. Het geboortjaar zal in de analyses gecentreerd worden,

om de resultaten beter te kunnen interpreteren. Deze variabele bevat geen ontbrekende waarden.

Daarnaast zullen het *opleidingsniveau van de vader* en het *opleidingsniveau van de moeder* opgenomen worden als controlevariabelen. Het opleidingsniveau van de moeder en vader komen uit de *Life History Questionnaire* en zijn net zoals het opleidingsniveau van het panellid gecodeerd naar de ISLED-schaal. Het opleidingsniveau van de ouders wordt meegenomen in een tweede analyse, omdat het zowel een *confounder* als een *mediator* kan zijn. In het eerste geval beïnvloedt het opleidingsniveau zowel de afhankelijke als de onafhankelijke variabele. Dit omdat een hoog opleidingsniveau het verwerven van cultureel kapitaal gemakkelijker kan maken (De Graaf, 1986) en omdat het opleidingsniveau van de ouders altijd samenhangt met het opleidingsniveau van het kind (Fan & Chen, 2001). Anderzijds zou het ook kunnen zijn dat de invloed van cultureel kapitaal op het opleidingsniveau van het kind via opleidingsniveau van de ouders loopt. Het cultureel kapitaal van de ouders zorgt ervoor dat zij zelf hoger opgeleid zijn en dit werkt bevorderend op de schoolprestaties van het kind. Om te analyseren of het opleidingsniveau van de ouders de resultaten vertekent, zullen alle modellen mét en zonder deze controlevariabele geschat worden. Het opleidingsniveau van de vader heeft 726 ontbrekende waarden en het opleidingsniveau van de moeder 512.

3.3 Beschrijvende statistieken

De beschrijvende statistieken van de variabelen zijn te vinden in Tabel 1. Het gemiddelde opleidingsniveau van de respondenten is gelijk aan de ISLED score van 59,81 (SD = 19,52). Deze score ligt tussen de opleidingsniveaus middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo). Het cultureel kapitaal van de moeder heeft een bereik van 1 tot 4, waarbij het gemiddelde gelijk staat aan 1,77 (SD = 0,62). Het gemiddelde van het cultureel kapitaal van de vader is iets lager dan het gemiddelde van het cultureel kapitaal van de moeder, namelijk 1,65 (SD = 0,64). Het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders ligt lager dan het opleidingsniveau van de respondenten zelf. Zo heeft de moeder gemiddeld een opleidingsniveau dat vergelijkbaar is met de huishoudschool of lager beroepsonderwijs (lbo) (ISLED = 34,47; SD = 15,68). De vader valt in dezelfde categorie, maar ligt ook dichtbij opleidingen zoals het middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo) (ISLED = 41,96; SD = 21,01). Het bereik van het geboortecohort is 1922-1987, dat betekent dat de respondenten in dit onderzoek een leeftijd hebben van 25 tot en met 90 jaar. Het gemiddelde geboortecohort binnen deze steekproef is 1957 (SD = 14,12). Omgerekend naar de leeftijd van de respondenten in het jaar 2012 is dit een leeftijd van 55 jaar.

Tabel 1: Beschrijvende statistieken (N=3305)

	Minimum	Maximum	Gemiddelde/ proportie	Standaard deviatie
Opleidingsniveau (ISLED)	16,55	94,62	59,81	19,52
Cultureel kapitaal moeder	1,00	4,00	1,77	0,62
Cultureel kapitaal vader	1,00	4,00	1,65	0,64
<i>Controle variabelen</i>				
Geboortecohort	1922	1987	1957,44	14,12
Opleidingsniveau moeder (ISLED)	16,55	94,62	34,47	15,68
Opleidingsniveau vader (ISLED)	16,55	94,62	42,96	21,01

Om te beoordelen of de huidige steekproef van 3305 respondenten representatief is voor de Nederlandse bevolking wordt er gekeken naar opleidingsniveau en leeftijd. In 2012 behoorde 25,8% van de Nederlandse bevolking tot de leeftijdsgroep van 25 tot 40 jaar, wanneer Nederlanders van onder de 25 jaar achterwege worden gelaten (CBS Statline, 2022). In de huidige steekproef is deze groep iets kleiner, namelijk 17,6% van de respondenten. De grootste leeftijdsgroep in Nederland is die van 40 tot 60 jaar (49,9%) (CBS Statline, 2022). In de huidige steekproef is deze leeftijdsgroep iets oververtegenwoordigd, namelijk 55,7% van de respondenten. 17% van de Nederlandse bevolking maakt deel uit van de leeftijdsgroep van 65 tot 80 jaar (CBS Statline, 2022), terwijl deze leeftijdsgroep binnen de steekproef bestaat uit 23,1%. Ook is 5,7% van de Nederlandse bevolking 80-plusser en in de huidige steekproef is dat 3,6%. Het CBS geeft daarnaast aan dat de groep met een havo-, vwo- of afgeronde mbo-opleiding de grootste is in 2012 (40% van de bevolking) (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2013). De ISLED categorieën die overeenkomen met deze drie opleidingsniveaus behoren samen ook tot de grootste groep respondenten uit de steekproef (28,3%). Het percentage dat binnen deze steekproef tot deze groep behoort is dus lager dan in de Nederlandse bevolking van 2012. Er valt dus te stellen dat de verdeling van leeftijdsgroepen en opleidingsniveaus niet helemaal representatief is aan de bevolking. Toch is er binnen de steekproef voldoende spreiding op deze twee variabelen en wordt elke groep gerepresenteerd. We verwachten daarom niet dat de discrepantie tussen steekproef en bevolking de resultaten van de analyses zal beïnvloeden.

3.4 Methode en assumpties

Om de opgestelde hypothesen te toetsen worden er drie regressiemodellen geschat met *SPSS Statistics* (versie 28). In het eerste model worden de

effecten van het cultureel kapitaal van de vader en de moeder geschat. Het toont of het cultureel kapitaal van beide ouders een onafhankelijk effect heeft en of het kapitaal van één van de ouders een sterkere invloed heeft op het opleidingsniveau van het kind. In het tweede model wordt gecontroleerd voor het opleidingsniveau van de vader en de moeder. In het derde model wordt de interactieterm van het cultureel kapitaal van de moeder en vader toegevoegd, om te toetsen of er sprake is van een cumulerend effect van het culturele kapitaal van beide ouders. Om te bepalen of het model met het interactie-effect beter past dan het model zonder maken we gebruik van het Bayesiaanse Informatie Criterium (BIC). Een lagere BIC staat voor een beter passend model. Vanwege een hoge samenhang tussen de variabelen *cultureel kapitaal van de moeder* en *cultureel kapitaal van de vader* ($r = 0,802$) is er gecontroleerd voor multicollineariteit. De *Variation Inflation Factor* (VIF) laat zien dat er geen sprake is van multicollineariteit (*cultureel kapitaal van de moeder*, Tolerance = 0,320; VIF = 3,123; *cultureel kapitaal van de vader*, Tolerance = 0,319; VIF = 3,131). De samenhang tussen de variabelen *cultureel kapitaal van de moeder* en *opleidingsniveau van de moeder* ($r = 0,501$) en *cultureel kapitaal van de vader* en het *opleidingsniveau van de vader* ($r = 0,517$) is minder hoog.

Binnen dit onderzoek wordt de assumptie van onafhankelijkheid van de waarnemingen onder de respondenten geschonden. Er zijn binnen dit onderzoek veel respondenten die uit hetzelfde huishouden komen (partners), waardoor ze elkaar beïnvloed kunnen hebben in gedag en in de antwoorden die ze geven. Zo kunnen partners elkaar hebben gestimuleerd om een hoger opleidingsniveau te halen. Als gevolg hiervan zou bij OLS-regressieanalyse de standaardfout kleiner worden geschat dan gebruikelijk, waardoor een variabele sneller significant wordt. Daarom schatten we multiniveauregressiemodellen, waarbij respondenten genest zijn in huishoudens. Uit een 'nulmodel' zonder onafhankelijke variabelen blijkt dat de variantie tussen individuen (201,609) groter is dan de variantie tussen huishoudens (179,994) ($ICC = 179,994 / (179,994 + 201,609) = 0,472$).

4 Resultaten

4.1 Hoofdeffecten

Model 1 en 2 toetsen of het cultureel kapitaal van de moeder en de vader allebei een onafhankelijk effect hebben en of de sterkte van deze effecten verschilt tussen de vader en de moeder. De resultaten zijn te vinden in

tabel 2. In de regressieanalyse met alleen het geboortecohort als controlevariabele is zowel het effect van het cultureel kapitaal van de moeder ($b = 5,921$; $t = 7,099$; $p < 0,001/2$) als dat van de vader ($b = 2,949$; $t = 3,634$; $p < 0,001/2$) significant en positief. In model 2 zijn ook de opleidingsniveaus van de moeder en vader opgenomen als controlevariabelen. Het effect van het cultureel kapitaal van de vader is nu niet meer significant ($b = -0,168$; $t = -0,205$; $p = 0,838/2 = 0,419$). Het effect van de moeder blijft positief en significant, maar is kleiner geworden ($b = 3,503$; $t = 4,183$; $p < 0,001/2$). Aangezien het cultureel kapitaal een range heeft van 3 punten, is het verwachte verschil in opleidingsniveau tussen een kind met een moeder met heel weinig en een kind met een moeder met heel veel cultureel kapitaal $3 \times 3,503 = 10,509$. Dit is bijvoorbeeld het verschil tussen havo en vwo. Er is dus een invloed van het cultureel kapitaal van de moeder als gecontroleerd wordt voor het cultureel kapitaal van de vader en de opleidingsniveaus van beide ouders. We vinden ondersteuning voor de eerste hypothese. Daarentegen verdwijnt het effect van cultureel kapitaal van de vader, wanneer in het model de opleidingsniveaus van de ouders worden opgenomen. Dit betekent dat het effect van cultureel kapitaal op het opleidingsniveau van het kind voornamelijk loopt via de moeder. Deze bevindingen leveren dus geen ondersteuning voor hypothese 2. Wel zijn ze in lijn met hypothese 4 waarin gesteld wordt dat het cultureel kapitaal van de moeder een sterker effect heeft dan het cultureel kapitaal van de vader. Voor hypothese 3, waarin het tegenovergestelde werd verwacht, wordt geen ondersteuning gevonden. Alle controlevariabelen hebben een significant en positief effect.

4.2 Interactie-effect

In Model 3 is ook het interactie-effect toegevoegd. Hiermee wordt onderzocht of het effect van het cultureel kapitaal van de moeder op het opleidingsniveau van het kind sterker wordt naarmate de vader ook veel cultureel kapitaal heeft. Het toevoegen van het interactie-effect zorgt voor een betere modelfit, aangezien het Bayesiaanse Informatie Criterium (BIC) met 12,142 is afgenomen. Het interactie-effect is significant en negatief ($b = -2,087$; $t = -3,361$; $p < 0,001/2$). Dit betekent dat het effect van het cultureel kapitaal van de moeder afneemt met 2,087 wanneer het cultureel kapitaal van de vader met één waarde toeneemt. Er is dus geen sprake van een cumulerend effect, maar van een compenserend effect. Deze bevindingen leveren dus geen ondersteuning voor hypothese 5.

Een visualisatie van het interactie-effect is te vinden in figuur 1. De dunne lijn representeert de relatie tussen het cultureel kapitaal van de vader en

Tabel 2: Multiniveauregressiemodellen voor opleidingsniveau: hoofdeffecten cultureel kapitaal van moeder en vader en interactie tussen beide variabelen (N=3305)

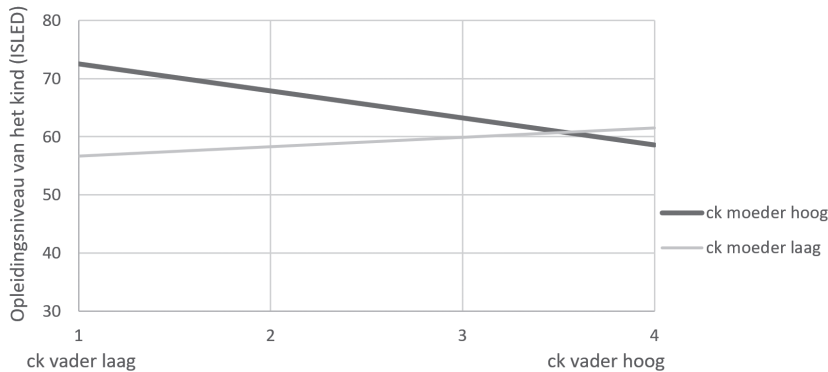
	Hoofdeffecten moeder en vader				Interactiemodel	
	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Constante (opleidings-niveau kind)	59,899***	0,331	45,209***	0,980	45,761***	0,994
Cultureel kapitaal moeder ¹	5,921***	0,834	3,503***	0,838	3,923***	0,846
Cultureel kapitaal vader ¹	2,949***	0,812	-0,168	0,822	0,728	0,863
Cultureel kapitaal moeder * cultureel kapitaal vader ¹					-2,087***	0,621
Geboortjaar	0,319***	0,023	0,173***	0,024	0,171***	0,024
Opleidings-niveau moeder			0,170***	0,025	0,174***	0,025
Opleidings-niveau vader			0,209***	0,019	0,209***	0,019
Variantie tussen individuen	211,475***	10,736	210,252***	10,534	211,109***	10,559
Variantie tussen huishoudens	111,600***	11,432	87,110***	10,736	85,111***	10,714
BIC	28404,579		28166,081		28153,939	

De variabelen cultureel kapitaal moeder, cultureel kapitaal vader en geboortjaar zijn gecentreerd

¹ de bijbehorende p-waarden hebben betrekking op eenzijdige toetsen

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05

het opleidingsniveau van het kind waarbij het cultureel kapitaal van de moeder gelijk is aan het minimum van -0,77. De dikke lijn geeft dezelfde relatie maar nu voor het geval dat het cultureel kapitaal van de moeder gelijk is aan de maximale waarde van 2,23. Om de figuur beter te kunnen interpreteren is de centrering ongedaan gemaakt op de x-as. Het bereik is nu gelijk aan het minimum en het maximum van het cultureel kapitaal van de

Figuur 1: Visualisatie van het interactie-effect van cultureel kapitaal van de moeder en cultureel kapitaal van de vader op het opleidingsniveau van het kind

Noot. De figuur geeft de voorspelde waarden voor het geboortecohort 1957,44 en ouders met een gemiddeld opleidingsniveau.

vader. De controlevariabelen worden constant gehouden. Het gecentreerde geboortear is gelijk aan nul. De figuur geeft dus de voorspelde waarden voor het gemiddelde geboortecohort ($M = 1957,44$). Het opleidingsniveau van de moeder en de vader staan gelijk aan de bijbehorende gemiddelden.

De figuur laat nogmaals zien dat er sprake is van een interactie-effect aangezien de lijnen niet parallel lopen aan elkaar. Als de moeder veel cultureel kapitaal heeft is er sprake van een negatief effect van het kapitaal van de vader. Dit is te zien aan de dalende dikke lijn. Als het cultureel kapitaal van de moeder maximaal is, dan maakt het cultureel kapitaal van de vader volgens het model een verschil tussen een ISLED-score van 72,511 en 58,549. Hierbij ligt 72,511 dicht bij de score voor vwo en zit 58,549 net tussen de scores voor mbo en havo in. Dit betekent dat het cultureel kapitaal van de vader maximaal een negatief effect kan hebben van 13,962 op de ISLED-schaal en dat dit het verschil kan maken tussen het vwo en het mbo. De verdeling van de respondenten laat echter zien dat het niet vaak voorkomt dat de moeder veel cultureel kapitaal bezit ($\text{score} > 2,5$) en de vader weinig cultureel kapitaal ($\text{score} \leq 2,5$). Dit geldt voor slechts 2,96% van de respondenten.

Het cultureel kapitaal van de vader heeft wel een positieve invloed op het opleidingsniveau van het kind, als de moeder weinig cultureel kapitaal heeft. Dit is te zien aan de stijgende dunne lijn. Wanneer beide ouders weinig cultureel kapitaal bezitten heeft het kind een verwachte ISLED-score van 56,672, wat gelijk staat aan het mbo. Als de vader wel veel cultureel kapitaal bezit is deze ISLED-score gelijk aan 61,493. Deze score is gelijk aan havo.

De vader kan in dit geval maximaal een positief effect hebben van 4,821 op de ISLED-schaal en dat kan het verschil maken tussen het mbo en de havo. Maar ook deze situatie – de vader heeft veel cultureel kapitaal en de moeder weinig – is zeldzaam (1,75% van de respondenten).

5 Conclusie en discussie

In dit artikel is de relatieve bijdrage van het cultureel kapitaal van de moeder en de vader aan het opleidingsniveau van het kind onderzocht. Voorgaand onderzoek gaf meerdere keren aan dat culturele hulpmiddelen van de ouders bevorderlijk zijn voor het behalen van hogere schoolprestaties van het kind (DiMaggio, 1982; De Graaf, 1986; Lareau, 1987; Sullivan, 2001; De Graaf & de Graaf, 2003). Er is echter niet eerder onderzocht of en hoe de invloed van de vader en moeder in deze culturele overdracht van elkaar verschillen. Het doel van dit onderzoek was om een bijdrage te leveren aan het sociologisch stratificatieonderzoek en om het mechanisme achter de overdracht van culturele hulpbronnen beter te begrijpen. Er zijn in totaal vijf hypothesen opgesteld om te verkennen of het cultureel kapitaal van de ouders een bijdrage levert aan het opleidingsniveau van het kind, of er sprake is van een verschil tussen de bijdrage van de moeder en de vader en of het cultureel kapitaal van de ene partner dat van de ander kan versterken. Om dit te onderzoeken zijn er analyses gedaan met data uit drie vragenlijsten van het Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen (LISS) panel.

Allereerst is er ondersteuning gevonden voor de eerste hypothese: *Des te meer cultureel kapitaal de moeder bezit, des te hoger het opleidingsniveau van het kind*. Deze bevinding is in lijn met veel voorgaand stratificatieonderzoek (DiMaggio, 1982; De Graaf, 1986; Lareau, 1987; Sullivan, 2001; De Graaf & de Graaf, 2003) en levert een bijdrage aan de ondersteuning voor de cultureelkapitaaltheorie van Bourdieu (1973). Kinderen met een moeder die veel cultureel kapitaal bezit, hebben meer kans om een hoger opleidingsniveau te behalen dan kinderen met een moeder die weinig cultureel kapitaal bezit. Het cultureel kapitaal dat de moeder bezit wordt overgedragen op het kind. Hierdoor raakt het kind vertrouwd met bepaalde voorkeuren, attitudes, gedragingen en interesses die passen bij de dominante *highbrow* cultuur. En omdat deze *highbrow* cultuur verweven is in het schoolcurriculum, hebben deze kinderen een streepje voor op de kinderen die hier niet mee bekend zijn. Het hebben van weinig of veel cultureel kapitaal van de moeder kan het verschil maken tussen havo en vwo. Dit is een relevant verschil in opleidingsniveau van het kind.

Het is opmerkelijk dat er geen overtuigende ondersteuning is gevonden voor de tweede hypothese: *Des te meer cultureel kapitaal de vader bezit, des te hoger het opleidingsniveau van het kind*. De bijdrage van het cultureel kapitaal van de vader verdwijnt als rekening wordt gehouden met het cultureel kapitaal van de moeder en het opleidingsniveau van de ouders. Dit duidt aan dat de invloed van het cultureel kapitaal van de moeder belangrijker is dan de invloed van het cultureel kapitaal van de vader. Er kan echter enigszins sprake zijn van overcontroleren. Het opleidingsniveau van de moeder en vader kunnen namelijk deels ook mediërende variabelen zijn, waardoor het onjuist is om hiervoor te controleren. Als dat het geval zou zijn, dan zouden we echter verwachten dat ook moeders cultureel kapitaal geen effect meer zou hebben. We denken daarom niet dat overcontroleren een verklaring is voor het verdwijnen van het effect van de vader. De resultaten gaan in ieder geval tegen de verwachtingen van de derde hypothese in, die luidde: *De culturele hulpbronnen van de vader hebben een sterkere invloed op het opleidingsniveau van het kind dan de culturele hulpbronnen van de moeder*. Deze bevinding is niet in lijn met het onderzoek van Van der Slik en collega's (2002) die veronderstellen dat de vrouw zich aanpast aan de man vanwege zijn machtspositie. Hieruit concluderen we dat de theorieën over de economische machtspositie van de man (Blood & Wolfe, 1960; Bittman, 2003) en hoe de vrouw zich daar altijd aan zal aanpassen vanwege genderverwachtingen (West & Zimmerman, 1987; Bittman, 2003) niet toepasbaar zijn op de intergenerationele overdracht van cultuur.

Onze bevindingen geven wel ondersteuning voor de vierde hypothese: *De culturele hulpbronnen van de moeder hebben een sterkere invloed op het opleidingsniveau van het kind dan de culturele hulpbronnen van de vader*. Deze bevinding is in lijn met de socialisatietheorie die veronderstelt dat de intergenerationele overdracht van cultuur voornamelijk plaatsvindt tijdens interacties tussen ouder en kind (Bisin en Verdier, 2000; Platt en Polavieja, 2016). Ondanks dat vrouwen steeds meer de arbeidsmarkt betreden blijven zij de primaire opvoeders, wanneer het gaat om het besteden van tijd en aandacht aan hun kinderen (Diniz, et al., 2021). Deze resultaten veronderstellen dat het waarschijnlijker is dat de intergenerationele overdracht van cultuur loopt via socialisatieprocessen dan via de machtspositie van de man.

Toch laat ons onderzoek zien dat de vader in sommige gevallen er wel toe doet bij de overdracht van cultureel kapitaal. In tegenstelling tot de theorie van Bisin en Verdier (2000) is er geen ondersteuning gevonden voor de laatste hypothese: *De culturele hulpbronnen van de moeder hebben een sterkere invloed op het opleidingsniveau van het kind, wanneer de vader veel culturele hulpbronnen heeft*. De invloed van moeders cultureel

kapitaal neemt juist af wanneer de vader veel culturele hulpbronnen heeft. Andersom geldt dat wanneer de moeder weinig culturele hulpbronnen heeft, de culturele hulpbronnen van de vader een sterkere invloed hebben op het opleidingsniveau van het kind. Dit suggereert dat er sprake is van compensatie in plaats van cumulatie. Het is dus niet gemakkelijker voor het kind om culturele codes aan te leren, wanneer beide ouders dezelfde mate van culturele gewoontes delen. Een mogelijke verklaring is dat er toch altijd een ouder is met een dominantere rol in de intergenerationele overdracht van cultuur. Het dominantiemodel van Erikson (1984) veronderstelt bijvoorbeeld dat de ouder met de hoogste beroepsstatus de statuspositie van het gezin bepaalt. Ook neemt dit model aan dat het kind de meeste hulpbronnen overneemt van de ouder met de hoogste statuspositie. In het geval van cultureel kapitaal is het mogelijk dat de ouder met de meeste culturele hulpbronnen de culturele positie van het gezin bepaalt. De ouder die het merendeel van de culturele kennis bezit heeft vaak meer behoefte om bijvoorbeeld een museum te bezoeken dan de ouder die minder kennis bezit. Deze dominante ouder neemt dan zijn of haar gezin met zich mee en bepaalt zo de culturele positie van het gezin. Vanwege deze dominante rol, zal het kind de meeste culturele kennis van deze ouder leren.

Het blijft wel een raadsel waarom de invloed van het cultureel kapitaal van de vader negatief wordt als de moeder veel cultureel kapitaal heeft. Het is moeilijk voorstelbaar dat ouders die allebei over veel cultureel kapitaal beschikken de opleidingscarrière van hun kind schaden. Mogelijk is deze bevinding een artefact en het gevolg van het feit dat we de effecten van cultureel kapitaal lineair modelleren. Als ze in werkelijkheid niet lineair zijn, maar er bijvoorbeeld sprake is van een afnemende opbrengst van cultureel kapitaal, dan leidt dit wellicht tot het ontbreken van een negatieve invloed van het culturele kapitaal van de ene ouder bij hoge waarden van cultureel kapitaal van de andere ouder. Ook is het belangrijk om te beseffen dat grote verschillen in cultureel kapitaal tussen de ouders heel weinig voorkomen.

Een limitatie van dit onderzoek is de operationalisatie van het cultureel kapitaal van de ouders. De items die onderdeel zijn van deze schaalvariabelen zijn gemeten op basis van inschattingen van de respondenten over de culturele activiteiten van hun ouders. Deze inschatting hebben de respondenten moeten maken over de tijdsperiode waarin zij zelf tien jaar oud waren. Het is daarom goed mogelijk dat deze inschattingen niet overeen komen met de realiteit. Ook zou deze operationalisatie een verklaring kunnen zijn voor het gevonden positieve effect van moeders cultureel kapitaal in dit onderzoek. Hoogopgeleide respondenten kunnen geneigd

zijn om de culturele activiteiten van de ouders te overschatten, omdat ze zelf ook meer bezig zijn met cultuur. Dit zou een vertekend beeld kunnen geven. Toekomstig onderzoek zou dit kunnen verbeteren door surveyvragen te gebruiken over cultureel kapitaal die de ouders over zichzelf invullen.

Concluderend levert dit onderzoek een significante bijdrage aan sociologisch stratificatieonderzoek. Het heeft ondersteuning gevonden voor de cultureelkapitaaltheorie van Bourdieu (1973). Daarnaast heeft het een nieuwe weg ingeslagen door genderverschillen in de invloed van het cultureel kapitaal van de ouders op het opleidingsniveau van het kind te bestuderen. Kinderen blijken over het algemeen niet te profiteren van het cultureel kapitaal van de vader maar wel van dat van de moeder. Dat suggereert dat de moeder door meer bezig te zijn met de kinderen, meer cultureel kapitaal overdraagt dan de vader. Toch blijkt dat het cultureel kapitaal van de vader de invloed van het cultureel kapitaal van de moeder kan beïnvloeden. De vader is dus niet geheel onbelangrijk voor de invloed van cultureel kapitaal op het opleidingsniveau van het kind.

Toekomstig onderzoek zou de precieze rol van de vader in vergelijking tot die van de moeder in meer detail kunnen onderzoeken. Het effect van de vader is namelijk alleen in sommige gevallen van belang en het is theoretisch gezien interessant om te achterhalen hoe dat precies werkt. Ten tweede is het belangrijk om te verkennen in welke mate het cultureel kapitaal van de moeder en vader daadwerkelijk is overgedragen op het kind. In dit onderzoek is ervan uitgegaan dat ouders van nature de neiging hebben om hun culturele normen en waarden over te brengen. Kinderen met veel cultureel kapitaal erven dit van hun ouders. Toch is dit niet direct gemeten, aangezien het cultureel kapitaal van de kinderen zelf niet is meegenomen in de analyse. In toekomstig onderzoek zou dit wel gedaan kunnen worden om de aard van culturele overdracht beter te begrijpen. Lijkt het cultureel kapitaal van de kinderen inderdaad meer op dat van hun moeder dan dat van hun vader, zoals dit onderzoek suggereert? En zoals Bisin en Verdier (2000) stellen zijn er nog meer vormen van socialisatie, naast die van de ouders. Kinderen kunnen culturele normen en waarden ook aanleren van leeftijdsgenoten, andere familieleden of verwantschappen. Door te onderzoeken waar kinderen precies hun culturele kennis vandaan halen, kan het mechanisme achter kansongelijkheid in het onderwijs beter begrepen worden. Een derde manier om het mechanisme beter te begrijpen is om nader te onderzoeken hoe cultureel kapitaal precies werkt: brengt het voordelen met zich mee via schoolprestaties, doordat kinderen met veel culturele kennis zich sneller thuis voelen op school, of doordat de ouders hun culturele kennis inzetten? Tenslotte beschouwen we cultureel kapitaal binnen dit onderzoek als een combinatie van culturele activiteiten en de hoeveelheid die men leest.

Eerder onderzoek heeft gesuggereerd dat lezen door de ouders een grotere invloed heeft op het opleidingsniveau van de kinderen dan andere culturele activiteiten (De Graaf et al., 2000). Het is interessant om te onderzoeken of de gevonden effecten anders zouden zijn wanneer deze twee aspecten apart worden bekeken.

De bevindingen van dit onderzoek geven aan dat het meritocratisch ideaal nog steeds niet in de realiteit is gebracht: culturele hulpmiddelen zorgen voor een hoger opleidingsniveau van het kind. Het is daarom belangrijk om de factoren die meespelen in het behalen van een bepaald opleidingsniveau beter te begrijpen. Hoe beter we in kaart brengen hoe kansenongelijkheid in het onderwijs precies werkt, des te dichter komen we bij de oplossingen.

Literatuur

- Ballarino, G., Meraviglia, C. & Panichella, N. (2021). Both parents matter. Family-based educational inequality in Italy over the second half of the 20th century. *Research in Social Stratification and Mobility*, 73, 100597.
- Bisin, A. & Verdier, T. (2000). 'Beyond the melting pot': Cultural transmission, marriage, and the evolution of ethnic and religious traits. *Quarterly Journal of Economics*, 115, 955-988.
- Bittman, M., England, P., Sayer, L., Folbre, N. & Matheson, G. (2003). When does gender trump money? Bargaining and time in household work. *American Journal of Sociology*, 109(1), 186-214.
- Blood, R.O. & Wolfe, D.M. (1960). *Husbands and wives*. New York: Macmillan.
- Bourdieu, P. (1973). *Cultural reproduction and social reproduction*. London: Tavistock Publications.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. (1990). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.
- Breen, R. & Jonsson, J.O. (2005). Inequality of opportunity in comparative perspective: Recent research on educational attainment and social mobility. *Annual Review of Sociology*, 31, 223-243.
- CBS Statline (2021). *Bevolking; kerncijfers*. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37296ned/table?fromstatweb>.
- CBS Statline (2022). *Bevolking op 1 januari en gemiddeld; geslacht, leeftijd en regio*. Geraadpleegd op 13 juni 2022, van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/03759ned/table?dl=39EoB>.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2011). Zo vader zo zoon, zo moeder zo dochter? Een onderzoek naar de intergenerationele overdracht van onderwijsniveau en-richting. *Sociaaleconomische trends*, 26.

- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2013). *Perspectief op veranderde levenslopen: leven, leren en werken naar geboortegeneratie*. Geraadpleegd op 13 juni 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2013/44/perspectief-op-veranderde-levenslopen-leven-leren-en-werken-naar-geboortegeneratie>.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of US high school students. *American Sociological Review*, 47(2) 189-201.
- Diniz, E., Brandao, T., Monteiro, L. & Veríssimo, M. (2021). Father involvement during early childhood: A systematic review of the literature. *Journal of Family Theory & Review*, 13, 77-99.
- Dohmen, T., Falk, A., Huffman, D. & Sunde, U. (2012). The intergenerational transmission of risk and trust attitudes. *The Review of Economic Studies*, 79(2), 645-677.
- Davis-Kean, P. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: The indirect role of parent expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 294-304.
- Erikson, R. (1984). Social class of men, women and families. *Sociology*, 18(4), 500-514.
- Fan, X. & Chen, M. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 13(1), 1-22.
- Farkas, G. (1996). *Human capital or cultural capital? Ethnicity and poverty groups in an urban school district*. New York: Aldine de Gruyter.
- Gaddis, S.M. (2013). The influence of habitus in the relationship between cultural capital and academic achievement. *Social Science Research*, 42(1), 1-13.
- Gliem, J.A. & Gliem, R.R. (2003). *Calculating, interpreting, and reporting Cronbach's alpha reliability coefficient for Likert-type scales*. Paper presented at the Midwest Research-to-Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education, The Ohio State University, Columbus, OH, October 8-10, 2003.
- Goldthorpe, J.H. (1983). Women and class analysis: In defence of the conventional view. *Sociology*, 17(4), 465-488.
- Graaf, P.M. de (1986). The impact of financial and cultural resources on educational attainment in the Netherlands. *Sociology of Education*, 59, 237-46.
- Graaf, N.D. de & Graaf, P.M. de (2003). Cultureel kapitaal en sociale reproductie: Cohorten tussen 1930 en 1975 vergeleken. In H.B.G. Ganzeboom & M.L. Damen (eds.), *Jaren van onderscheid: Trends in cultuurdeelname in Nederland*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland (pp. 80-104).
- Graaf, N.D. de, Graaf, P.M. de & Kraaykamp, G. (2000). Parental cultural capital and educational attainment in the Netherlands: A refinement of the cultural capital perspective. *Sociology of Education*, 73(2), 92-111.
- Harding, J.F., Morris, P.A. & Hughes, D. (2015). The relationship between maternal education and children's academic outcomes: A theoretical framework. *Journal of Marriage and Family*, 77(1), 60-76.

- Hill, C.R. & Stafford F.P. (1980). Parental care of children: Time diary estimates of quantity, predictability, and variety. *Journal of Human Resources*, 15(2), 219-239.
- Inspectie van het Onderwijs. (2016). *De Staat van het Onderwijs: Onderwijsverslag 2014/2015*. Geraadpleegd op 30 mei 2022 van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2016/04/13/staat-van-het-onderwijs-2014-2015>.
- Kim, D.H. & Schneider, B. (2005). Social capital in action: Alignment of parental support in adolescents' transition to postsecondary education. *Social Forces*, 84(2), 1181-1206.
- Kim, S.W., & Hill, N.E. (2015). Including fathers in the picture: A meta-analysis of parental involvement and students' academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 107(4), 919-934.
- Korupp, S.E., Ganzeboom, H.B.G. & Lippe, T. van der (2002). Do mothers matter? A comparison of models of the influence of mothers' and fathers' educational and occupational status on children's educational attainment. *Quality and Quantity*, 36 (1), 17-42.
- Kraaykamp, G.L.M. (2009). *Culturele socialisatie: een zegen en een vloek: Verbreding en verdieping in het sociologisch onderzoek naar langetermijneffecten van culturele opvoeding*. Inaugurele rede, Radboud Universiteit, 4-12-2009.
- Kraaykamp, G. & Eijck, K. van (2010). The intergenerational reproduction of cultural capital: A threefold perspective. *Social Forces*, 89(1), 209-231.
- Lareau, A. (1987). Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. *Sociology of Education*, 60(2), 73-85.
- Lareau, A. & Cox, A. (2011). Social class and the transition to adulthood. In M. Carlson & P. England (eds.), *Social class and changing families in an unequal America*. Stanford University Press (pp. 134-164).
- Luyten, H. & Bosker, R.J. (2004). Hoe meritocratisch zijn schooladviezen? *Pedagogische Studiën*, 81(2), 89-103.
- Magnuson, K. (2007). Maternal education and children's academic achievement during middle childhood. *Developmental Psychology*, 43(6), 1497.
- Pishghadam, R. & Zabihi, R. (2011). Parental education and social and cultural capital in academic achievement. *International Journal of English Linguistics*, 1(2), 50.
- Platt, L. & Polavieja, J. (2016). Saying and doing gender: Intergenerational transmission of attitudes towards the sexual division of labour. *European Sociological Review*, 32(6), 820-834.
- Schröder, H. & Ganzeboom, H.B.G. (2013). Measuring and modeling level of education in European societies. *European Sociological Review*, 30 (1), 119-136.
- SCP (1998). *Sociaal en Cultureel Rapport 1998: 25 jaar sociale verandering*. Den Haag: SCP.
- Slik, F.W. van der, Graaf, N.D. de & Gerris, J.R. (2002). Conformity to parental rules: Asymmetric influences of father's and mother's levels of education. *European Sociological Review*, 18(4), 489-502.

- Sullivan, A. (2001). Cultural capital and educational attainment. *Sociology*, 35(4), 893-912.
- Tolsma, J. & Wolbers, M.H.J. (2010). Naar een open samenleving? Recente ontwikkelingen in sociale stijging en daling in Nederland. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 25(3), 312-317.
- West, C. & Zimmerman, D.H. (1987). Doing gender. *Gender & society*, 1(2), 125-151.

Over de auteurs

Melanie van de Veen studeert sociologie aan de Universiteit Utrecht. Zij leverde een bijdrage aan het themanummer over 'Honderd jaar Nederlandse Sociologie' van Tijdschrift Sociologie.

Ineke Maas is als hoogleraar verbonden aan de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij doet onderzoek naar trends en landenverschillen in intergenerationele mobiliteit, huwelijksmobiliteit en carrièremobiliteit. Daarnaast publiceerde zij over integratie van immigranten, onderwijsongelijkheid en sekseongelijkheid.